

A SZEGÉNYSÉG ÉS A NŐ.

A nő hivatása nem a küzdelmes élet, hanem a csendes otthon. Az ő rendeltetésének színtere nem a nyilvánosság, hanem a családi kör. Hogy e közhelylé vált theoría mily mértékben érvényesül nálunk Budapesten a gyakorlati életben, erre megadják a választ a hivatalos statisztika adatai. népszámlálásaink eredményei :

Az 1881-ik évben	183,664,
1891-ik évben	249,000

volt a női lakosság létszáma Budapesten.

Úgy az előbbi, mint az utóbbi népszámlálás a nők számbeli túlsúlyát bizonyította be. Utóbb 1000 férfira átlag 1055 nő esett.

Az 1881-ik évbéli létszámból a 19 éven aluliakat levonva, marad 125,132 érettkorú nő. Ezek közül férjezett volt 59,304. Tehát azok közül, kik a fejlettség korának határát meghaladták 47 és $\frac{3}{10}\%$ volt, élethivatásának megfelelően kenyérkereső férj oldalához kapcsolva — papiroson. Azért mondom, hogy papiroson, mert ez még mindig nem azoknak a számát mutatja, kik tényleg a férj oldala mellett élnek, hanem csupán a férjezettekét. A férjeikkel tényleg közös háztartásban élő hitestársak létszáma csak 53,854, vagyis 43 $\frac{0}{10}\%$ -a az érettkorú nőknek. Az 59,304 férjezett nő közül ugyanis egy igen tekintélyes töredék: 5450, férj nélkül vagyis külön

lakván, ezek csak a családi állapot megállapításának theoretikus kérdésében számítanak a férjnél levők közé, a gyakorlati élet szempontjából: nem!

A nők összes számához, a 183 ezerhez viszonyítva a tényleg férjnél levő nők arányszámát, az csak 29%. Ezt azonban nem másért, mint a megkülönböztetés kidomborítása czéljából említjük meg, mert annak jelentősége nincs, hogy 100 nő közül, ezekbe beleszámítva a gyermek-leánykákat, tényleg csak 29 van a rendeltetésének megfelelő helyzetben. De annál nagyobb a jelentősége a másik arányszámnak, melynek beltartalma szerint 100 érettkorú nő közül csupán 43 felel meg hivatásának.

A gyakorlati élet csak ily mértékben váltja be azt a teoriát, hogy a nő rendeltetése nem a köznapi küzdelem a létért, hanem a családi kör. Minthogy tehát a fejlettkorú nőknek 57%-a, vagyis közel háromötöde tényleg nincs abban a családi állapotban, melyet az elmélet kívánatosnak tart és melyet a divatos bölcsesség úton és útfélen hirdet, ennél fogva a gyakorlat úgy áll szemben az elmélettel, mint az igazság a frázissal. Az a bölcs mondás, hogy a nőnek férje oldalán van a helye, magában véve csonka; ki kell egészíteni így: a nőnek férje oldalán van a helye — 100 eset közül 43 esetben.

Erre a kedvezőtlen igazságra tanít a mi fővárosunk társadalmi állapotának számokban kifejezett hivatalos leírása 1881-ből.

Használjuk fel az 1891-ik évi népszámlálás eredményeit ellenőrző számok gyanánt, hogy az 1881-iki demographiából meritett nagyjelentőségű arányszám igazmondásának hitelét megerősítsük avagy megdöntsük.

Az 1891-ik évben 249 ezer nő között volt 19 éven aluli 80,835, a férjezettek létszáma pedig 80,211-re rugott. A főösszegeből levonva a 80,835-öt, marad 168,986 fejlettkorú nő. Ezzel a számmal áll szemben a férjezetteké és ez 47 egész

és $\frac{4}{10}$ százaléknak felel meg. Ez tehát igazolja a 81-iki népszámlálásból nyert eredményeket, a mennyiben az eltérés egytized százalék és ez jelentéktelen különbözet.

Most állapítsuk meg az 1891-ik népszámlálásból a tényleg házasságban élő nők arányszámát. A fejlettkorú nők száma 168,986 és a ténylegesen fennálló házasságokban élő nőké 71,800, ennél fogva az arányszám $42\frac{5}{10}\%$, vagyis a közre nézve kívánatos és a nőkre nézve előnyös családi állapotnak arányszáma még lejjebb sülyedt ugyan, de jelentéktelenül. Nyilvánvaló tehát, hogy az 1891-iki népszámlálás itt is igazolja az 1881-ikinek élethűségét, illetőleg a különböző időben keresztülvitt népösszeírási műveletek kölcsönösen támogatják egymást.

A kétféle népszámlálás feldolgozásának jóhiszeműségéhez sem férhet kétely, mert hiszen a fővárosi statisztikai hivatalnak vezetői és közegei, kik az 1881 és 1891-iki népösszeírásokat földolgozták, nem hódoltak semmiféle tendenciának, hanem egyszerűen lefotografálták a demographiai állapotokat a nélkül, hogy ezzel bármit bizonyítani vagy czáfolni akartak volna. E sorok írója pedig a nyilvánosságnak átadott hivatalos kiadványoknak hiteles számaiból meríti adatait, így tehát legfőleg téves következtetéssel, de hamis számok idézésével nem vádolható. Bátran állíthatjuk tehát mint kétségtelen dolgot, hogy Budapesten minden 1000 érettkorú nő közül csak 425—430 van olyan társadalmi helyzetben, minőt az elmélet a nő számára stipulál.

E kedvezőtlen társadalmi tünet megállapítása után térjünk át egy másik elméletre.

Közfelfogást és elméleti igazságot hirdet a költő ezzel a szavával: «férfié az élet gondja». Fogadjuk el ezt kivételt nem tűrő igazságnak és állítsuk föl a tételt úgy, hogy kétötöde a fejlettkorú nőknek tényleg a férj oldalán éli napjait, így tehát ezeket az élet gondja nem terheli. — Ámde hol van az

elmélet a háromötödre, a nagy többségre vonatkozólag? Mi a hivatása e nagy többség tagjainak? Kinek az oldalán és hogyan élnek ezek? Szegényen vagy gazdagon, becsülettel vagy a nélkül? Ki gondoskodik ezekről? Csupán az, a ki a madarakról és ugyanaz ruházza őket, a ki a mezők liliomát? Cél-tudatos politikai bölcsesség egyengeti-e ezek számára az élet útját, vagy csupán a társadalom beleletének törvényei gondoskodnak róluk és érvényesülnek rajtuk? — E fölmerülő kérdéseket csak azáltal fejthetjük meg, ha választ nyerünk arra a kérdésünkre, hogy milyen a helyzete, milyen az existenciája a nők nagy többségének Budapesten?!

Erre is megadja a választ fővárosunk demographiája, de természetesen csak kerülő utakon.

Régóta elterjedt vélemény, hogy egy behatárolt földterület népességének kulturális fokát meg lehet ítélni a szappanfogyasztásból. Azt is állítják sokan, hogy nagyvárosokban a kávéfogyasztás nagymérvű emelkedése a szegénység terjedésével kapcsolatos.

Nagy tömegeket és azok állapotát nem is lehet másképen jellemezni, csak úgy, ha oly, számokban kifejezhető tényezőket veszünk szemügyre, mely tényezők lehetőleg szoros és elválaszthatlan összefüggésben állanak a kérdéses állapottal, megítélendő kérdéssel.

A budapesti női lakosság nagy tömegének életmódjára és anyagi helyzetére aligha vet bármi is határozottabb világosságot, mint a lakásviszonyok. Az otthonban domborodik ki az ember jelleme és tükröződik vissza gazdagság, jólét, szegénység és nyomor. — Nézzük hát meg jellemző számok segítségével Budapest női lakosságának otthonát és anyagi helyzetét, ezáltal erkölcsi színvonalát is látni fogjuk.

Az a jogcím, mely 1881-ben Budapesten a nőket otthonaikhoz fűzte, következőleg oszlott meg: Egyedül vagy mint családfő lakott 12,411 nő. Kevés kivétellel kétségtelenül özvegy

asszonyok. Mint feleség lakott 53,854, mint gyermek és rokon 67,123, mint cseléd 24,660, mint iparossegéd 409, mint albérlő 8965, mint ágyrajáró 9236. Jótékony intézetekben és az ideiglenes menedéket nyújtó asylumokban körülbelül 6000. — Ezzel a létszámot kimerítettük.

A feleségek számában benne van minden társadalmi osztály s így ez specialis tünetet nem árul el. Azonban a női rokonok és leánygyermek szára közel 8000-rel magasabb, mint a férfiaké, holott a dolgok természetes rendje szerint ép ellenkezőleg kisebbnek kellene lennie, mert hiszen a leány korábban hagyja el a szülői házat, a mennyiben korábban érik meg a férjhezmenésre, mint a fiú a megnősülésre. Így tehát ebben a többletben húzódik meg a kegyelemkenyérre kárhozottak sora; ingyen dolgozás, rossz bánásmód és hálára való kötelezettség jellemzi helyzetüket. — A nő-cselédek az alsó néposztály leányainak legfőbb keresetágát foglalják el. Erkölcsi kölcsönhatásukat leginkább a helyváltztatások gyakoriságából, illetőleg a helynelküli állapotnak gyakori ismétlődéséből lehetne megállapítani. Az utóbbinak gyakorisága mellett bizonyít a cselédszerző-intézetek szaporodása és egyes nagyobb kávémérések látogatottsága — a déli órákban. — A 409 női iparossegéd leginkább boltok és raktárak felügyeletére van hivatva, éjjeli szállásuk is nem ritkán maga az üzleti helyiség.

Az a 18,201 nő, ki részint albérletben lakik, részint ágyrajáró, egy tömegben megjelölhető jelentékeny száma azoknak, kik az anyagi és erkölcsi szegénység lejtőjén állanak.

Életük *circulus vitiosusa* aligha lehet más, mint ez: serdületlen korban, kilenczed-, tized- vagy huszadmagukkal közös szobában; azután, mikor fejlettségükben realizálható érték rejlik: külön szobában, albérletben; midőn pedig ez az érték megszűnt és a nő elaggott, akkor ismét és pedig mint ágyrajáró, kilenczed-, tized- vagy huszadmagával közös szobában.

Ki ebben kételkedik, vegye szemügyre a túlzásfolt lakásokat, melyek valóságos pusztító járvány-fészkek, de nemcsak az egészségre, hanem a női erkölcsre nézve is.

A túlnépesekekhez számíthatók gyakran az egyszobás lakások is. Csupán egy-egy szobából álló 41 ezer lakásban 97 ezer nőt írtak össze s ezek közül 5200 lakott a saját nemebeliakkal és közel 92 ezeren férfiakkal vegyesen. Átlag négy és fél lakó jutott egy szobára, vagyis 10 szobára 45. Ez azonban a tényleges állapotot hiányosan mutatja, mert tudva levő, hogy minden átlagos szám a legkedvezőbb eseteket is magába foglalja s ezáltal a másik végletet a kedvezőtlent ellensúlyozza.

Ha p. o. egy-egy millióval bíró három embernek vagyonát egybevetjük három kolduséval, akkor átlag véve a hat ember közül egynek-egynek egy félmilliója van. Az átlag tehát, e példa szerint, a szegénységet eltakarja és a vagyonosságot — in effigie — felére reducálja.

Hívebb képet nyerünk, ha nem szorítkozzunk az egyszobás lakásokra, hanem korlátlanul terjeszkedünk ki a túlnépes szobákra, tömörségi fokozatok szerint. Egy-egy szobában lakott negyedmagával 51 ezer, ötödmagával 42 ezer, hatodmagával 31 ezer, hetedmagával 22 ezer, nyolczadmagával 16 ezer, kilenczedmagával 10 ezer ember és így tovább. — A végső rovat azokat mutatja ki, a kik huszan vagy húsznál többen laktak egy szobában. Ezeknek száma 1044 volt és összesen 43 szobában húzódtak meg.

Hogy ez miképen lehetséges, azt megmagyarázza az 1891-iki fővárosi statisztika a fekvőhelyeknek és az ágyak felhasználásának kimutatása által. Kimutatja ugyanis, hogy túlzásfolt pinceszobákban és egyéb lakóhelyekben hogyan töltötte az éjjeleket 20,485 rendes lakó. Egy-egy ágyban hált egyedül 716, másodmagával 10,924, harmadmagával 2334 és negyed- vagy még többedmagával 533 ember; ágyban hált és

pedig 7068 ágyban 14,537 ember, ágyon kívül 5948. Nő volt közöttük 9533 és pedig 16 éven alul 3443 és tizenhaton felül 6092.

Képzeljük el azt a változatos állapotot, midőn 13—20 ember egy szobában tölti az éjjelt, hármásával-négyesével ágyokban fekszenek, a többi ágyon kívül fetreng és e 15—20 ember közt serdülő leánykák, kifejlett és elhervadt nők és erőteljes férfiak is vannak. Szinte haragra lobban az ember az oly korlátoltság fölött, mely ily körülmények között a nőies jellemvonások épségben maradásáról, illetőleg kifejlődéséről még csak álmodni is mer. Ily viszonyok között szó sem lehet szüziességről, csupán oly elfajulásról, melyet Madách jellemez, midőn a nő még a kezdeményezés jogát is magához ragadja, mondván: «Tölts vélem egy éjszakát, nagy férfiú!»

Hogy a nyomornak büzhödt légköreben fejlődő nők lelkében a nőies önmegtartóztatás gyökeret verjen — az ki van zárva. Ha történetesen mégis akad egy, ki benső ösztönétől és egyéni büszkeségétől vezettetve, az önmegtartóztatás piedestáljára fölemelkedik, az még kivételszámba sem mehet, hanem: tünemény!

E következtetést igazolni fogjuk számokkal, ugyanazokkal, melyekből levontuk.

E bizonyításra hivatott számok első sorozata az ideiglenes és állandó nyomor és szegénység osztályosainak körviszonyaiban rejlik. Úgy az egyiknek, mint a másiknak tanyáján jelentékeny számmal vannak képviselve a nők, de csakis a gyermekekéiben és a hervadás éveit után; ellenben aránytalanul gyéribben azalatt, míg a virágzás kora tart!

Miért? —

A nyomor ideiglenes tanyáinak tekintjük azokat a menedékhelyeket, melyekben egy-két éjszakára húzódnak meg azok, kiknek rendes lakásuk nincsen és e menedékhelyek hiányában szabad ég alatt maradnának.

Megjegyzendő, hogy demographiánknak erre vonatkozó kimutatásaiban a korévek a mi kutatásunkra nézve czélszerűtlenül vannak csoportosítva. A 11 éves gyermekkortól a 20-ikig és a 20-iktól az 50-ikig együttesen vannak kimutatva a nők. Az előbbi által a gyermekek közé beleszámítódnak azok is, kik már ki vannak fejlődve, az utóbbi által pedig a 40-ik, 50-ik évhez közeledők szaporítják a kifejlett fiatal nők számát. Mindamellett eléggé világosan beszélnek ezek a rovatok is, ha a férfiaknak ugyanazon korcsoportjaival hasonlítjuk össze.

A 10 éven aluli leánykák száma úgy viszonylik a fiúkéhoz, mint 88 a 100-hoz. A 11 egész 50 éves nők száma a hasonló korú férfiakéhoz úgy, mint 40 a 100-hoz. Az 50 éven felüli nőknek a velük egykorú férfiakéhoz viszonyított arányszáma pedig ismét felszökken oly magasra, mint a gyermekkoré, vagyis úgy áll az arány, mint 87 a 100-hoz. Világos tehát, hogy a 11—50 év közötti nőknek arányszáma azért süllyed 88-ról 40°/_o-ra, mert ebbe a csoportba esik a nő virágzásának kora, melyben a morális értéket anyagira lehet beváltani és így a nyomornak legalacsonyabb menedékhelyeit elkerülni. Az 50 éven túl pedig azért emelkedik ismét 40-ről 87°/_o-ra, mert a realizálható érték megszűnt.

Hagyjuk el az ideiglenes menedéket nyújtó helyeket és térjünk át az ú. n. túlnépes állandó lakásokra, melyekben 44,221 rendes lakót találunk és a kiknek nem- és korbeli viszonyai, fejtegetésünkre nézve alkalmasabb csoportosításokban vannak kimutatva. A szám eléggé jelentékeny arra, hogy azt, a mit észlelünk, ne csak tünetnek, hanem egyrészt tükröknek, másrészt tényezőnek tekintsük.

E körülhatárolt nagy tömegnek nem- és korbeli arányai-
ból nyíltan és határozottan kiviláglik, hogy társadalmunk nyomorúsággal sujtott rétegének otthonából a nőknek egy jelentékeny része hiányzik, illetőleg jelentékenyen megapasz-

tott létszámmal vannak képviselve éppen azok a nők, kik a virágzás korában állanak.

Gyermekkorban, vagyis 10 éven alul a nemek között úgyszólván nincsen számbeli különbség; egyszáz fiúgyermekre 99 leánygyermek esik. A 11 és 20-ik életév között, melynek bezáró éveiben a 17, 18, 19-ikben már megnyílik a lehetőség arra nézve, hogy a nyomorult existencia a nő testi és lelki üdeségének árubabocsátása révén megváltassék: alább száll a nők aránya 18%-kal, vagyis a nők létszáma most már úgy viszonylik a férfiakéhoz, mint 81 a 100-hoz. A 21 és 30-ik életév között — vagyis abban a csoportban, mely elejétől végig mindenik korévében: a már kifejlett és még el nem hervadt nőket tartalmazza — a különbség legnagyobbá válik; a nők létszáma itt úgy viszonylik a férfiakéhoz, mint 74 a 100-hoz. A 31 és 40-ik életév között, vagyis a nő hervadásának korszakában, a nyomorúság tanyáján ismét emelkedik a nők arányszáma; ugyanis 100 férfira most már nem 74, hanem 83 nő esik. Midőn pedig az aggkor beköszönt és az évek száma az 50-et meghaladja, akkor a nyomor által szorongatott társadalmi rétegben is helyreáll a két nem között a természetes egyensúly, vagyis többségben vannak a nők olyképen, hogy arányszámuk 100 férfi ellenében 109-re emelkedik.

A két nem számbeli erejének ezt a természetellenes deficitjét, a 21 és 30-ik év közötti nők kisebbségét megkísérlettem a foglalkozási viszonyok által megfejteni, de nem sikerült. Kezdetben a férfiak túlsúlyát annak akartam betudni, hogy az alsóbb néposztály fölserdült leányai szolgálatba lépnek, így tehát csak azért vonulnak ki a nyomor otthonából, mert a jólét küszöbénél nyernek tisztességes foglalkozást, meg új otthont. De a társadalmi constellatióknak behatóbb megfigyelése arról győzött meg, hogy e föltevés nem áll.

Először is minden nagy városban az alsóbb réteget

a vidékiek szaporítják ugyan, de a zömét a törzslakosság adja. Így tehát a fentebb kimutatott deficit is a törzslakosság rovására esik, már pedig a budapesti cselédeányok köztudomás szerint, elenyészőleg csekély számban budapesti születésűek, nagy többségük a vidékről való. De ha ezt a köztudomású tényt kétségbevonjuk is, még akkor se magyarázhatjuk meg a 21—30 éves nőknek a túlnépes lakásokban észlelt számbeli kisebbségét a cselédlányok kiválása által. Nem áll meg ez a magyarázat azért, mert hiszen a férfi-cselédség szintén teljes ellátásban részesül, így tehát a szolgálatbalépés által ezek is kiesnek az ő korábbi otthonukból. Igaz ugyan, hogy az utóbbiak jóval kevesebben vannak, mint a nőcselédek, ámde viszont a jobbmódú iparosok majdnem kivétel nélkül csak a férfi-segédeknek és tanoncoknak nyújtanak teljes ellátást. Itt a férfi-nembeliek létszáma 10 ezer és a nőké 409.

Ezenkívül a 21—30. életévek közé esik a hadkötelezettség, melynek következtében az alsó réteg férfainak majdnem három teljes koréve kiválik a polgári létszámból és kaszárnyákba vonul. Így tehát azt mondhatjuk, hogy a túlnépes lakások 21—30 éves lakosai között a férfiak csak hét, legfőlebb nyolcz korévvel vannak képviselve, és ha létszámuk mégis több, mint egynegyeddal meghaladja a nők létszámát, úgy e természetellenes differentiában nem lehet és nem szabad mást látni, mint az erkölcsi sülyedés fokmérőjét. Semmiféle logikus következtetés és a tényekkel számoló magyarázat más megfejtéshez el nem vezet. Különben a túlnépes lakásokat nemcsak a combinatio, hanem a számokba foglalható tények is úgy bélyegzik meg, mint a nemi erkölcsök nihilismusának tanyáját. Azok a fiatal nők pedig, kik e légkörből virágzásuk rövid tartamára kiválnak, mi mást vihetnének bele a társadalom többi rétegeibe, mint a lelkükben megfagyott erkölcsi epidemiát.

Most áttérünk bizonyító számainknak második sorozatára.

A számokba foglalható tények, melyek a túlnépes lakásokban uralkodó nemi erkölcsök alacsony niveauját matematikai határozottsággal megállapítják, az újszülöttek nagy számában, a gyermekhalandóság aránytalanságában és a törvénytelen szülöttek túltengésében rejlenek.

A fővárosi statisztikai hivatal megállapította, hogy Budapesten minden 1000 lakosra a legintelligensebb és leggazdagabb kerületben, a Belvárosban 16; a legszegényebb kerületben, a Ferencz-városban 29; a túlnépes lakásokban pedig 39 egy éven aluli gyermek esik. E szerint tehát a túlnépes lakásokban a szaporodás majdnem két- és félszer oly nagy, mint a belvárosi intelligentiánál.

Ámde hibás az alap és hamis a képlet, midőn az egy éven aluli gyermekeket az egyik oldalra állítjuk és a másikra mindazokat, kik az első életévet meghaladták. Élethivebb képletet nyerünk azáltal, ha az egy éven aluliakat a 20 éven felüliekkel hasonlítjuk össze. Ezt az összehasonlítást a hivatalosan megállapított abszolút számok lehetővé teszik és a következő eredményt mutatják. A Belvárosban 19,276 húsz éven felüli lakossal szemben az egy éven aluliak száma 453 volt, így tehát 42 felnőttre esett egy újszülött. A Ferencz-városban 18,889 volt a húsz évet meghaladottak száma, a gyermeklétszám pedig 893, — tehát 22 felnőttre esett egy újszülött. A túlnépes lakásokban 24,965 húsz éven fölüli lakos mellett az egy éven aluli gyermekek létszáma 1751-re rugott, így tehát minden 14 felnőttre esett egy gyermek.

E számításunk szerint éppen háromszor akkora a szaporodás az alsó réteg szűk odúiban, mint a Belvárosban.

De még így se nyertük meg a tömören egymás mellé szorított lakosság szaporodásának igazi többszörösét és a mi ezzel összefügg: nemi erkölcsének számokban kifejezhető élethű képletét. Mert hiszen csak az élőkre alapítottuk számításainkat és nem az összes születési esetekre, még kevésbé

a törvénytelen születésűek quotájára. — Ezekre nem lehetett kiterjeszkedni azért, mert ily adatok, a túlnépes lakásokra vonatkozólag nem kerültek a nyilvánosság elé.

E hézag daczára megközelíthetjük az igazi végeredményt a túlnépes lakásokhoz legközelebb és legtávolabb eső kerületbeli adatok figyelembe vétele által. A túlnépes lakások viszonyaihoz legközelebb áll a IX-ik, legmesszebb a IV-ik kerület. A Belvárosban évente a gyermeklétszámnak tizenkettedrésze lesz a halálnak martaléka, a Ferencz-városban egy ötöde. Minthogy pedig az élő gyermekek száma mégis aránylag sokkal nagyobb az utóbbi kerületben; ennél fogva a születési esetek száma még sokkal nagyobb. Kétségtelennek tartjuk, hogy a gyermekhalandóság a túlnépes lakásokban még a ferenczvárosinál is nagyobb mérveket ölt s ennél fogva kétségtelen az is, hogy a míg egyrészt az élő gyermekek létszáma aránylag háromszor akkora, a túlszűfolt lakásokban, mint a Belvárosban, addig másrészt a születési esetek aránya több mint háromszor, esetleg négyszer akkora.

A törvénytelen gyermekek a Belvárosban a születési eseteknek 13°/_o-át és a Ferenczvárosban 45°/_o-át teszik. Ha ezt a magas százalékot, a szaporodási különbözethez képest a túlnépes lakásokra vonatkozólag még néhány százalékkal emeljük, úgy az meghaladja az ötvenet.

Így tehát arra a végeredményre jutottunk, hogy a túlnépes lakásokban háromszor, illetőleg négyszer annyi gyermek születik, mint az intelligentiának köreiben, és hogy ezeknek több mint fele törvénytelen. Ismételjük azt, a mit bekezdésül hangoztattunk, hogy a nyomor és erkölcstelenség együtt jár.

Itt ugyan az erkölcsöknek csak egyik fajtát tárgyaltuk: a nemi erkölcsöt; de hiszen ez szerves kapcsolatban áll a mi egész morálrendszerünkkel és a társadalom beléletének egyik elsőrendű tényezője.

A modern társadalom két gondolatot úgyszólván beleépített az ő fundamentumába, két alapvető eszmét belevitt a közgondolkodásba és a gyakorlati életbe.

Nagy természeti törvények közrehatása mellett fejlődött ki az egyik, a nőhöz intézett gondolat: «A te kötelességed vágyakat ébreszteni a férfiban és a te kötelességed fukarnak lenni a te kegyeiddel, hogy azoknak annál nagyobb értéke legyen. A fukarság által gyülemlik össze a kincs és a te értéked kincscsé fog válni a te fukarságod által — és ezt úgy fogják hívni, hogy női becsület».

Az embereket és emberi viszonyokat átalakító és megreformáló erő ezt a gondolatot köztudattá és közérzetté emelte és ebben helyezte el azt az erkölcsi tőkét, melynek segítségével a női nemnek hivatását teljesíteni kell.

Karöltve ezzel fejlődött ki és ment át a gyakorlati életbe a másik, a férfihöz intézett gondolat: «Te pedig légy fölszabadítva a vágyakat korlátozó lánczok alól, mert a becsület codexe számodra más! A mi a nőre elbukás, az te rád nézve győzelem; a mi ő rá nézve veszteség, az nyereség neked. A te intensiv vágyaidnak leküzdésében nincsen haszon, nincsen érdem; ezáltal nem gyülemlik benned az erkölcsi tartalom. A te rendeltetésed alaptökéje nem a megfélekezett vágy, hanem a munkához való jogod!»

Igy lett az anyagiakban gazdagabb a férfi és egy külön becsülettel gazdagabb a nő.

És manapság, midőn az embereket és emberi viszonyokat átalakító és megreformáló erő oly végtelenül összekuszálta a társadalom beléletét, midőn a legrettentőbb chaosban küzdenek egymás ellen jogok és kötelességek, manapság: a munkához való jognak egy-egy töredéke átszállott ugyan a nőre is és mindinkább újabb és újabb szervezés és reformálás alá kerül a férfi és női munkakör megoszlásának kérdése, hanem azért még mindig könnyebb a férfira nézve tisztess-

séges munka által az élet szükségait fedezni, a nőre nézve pedig sokkal nehezebb.

Ez a különbség a létért való küzdés nehézségeiben, ez idézte elő, hogy a női erkölcs a piacra került és értékében alászáll.

Mentül kevésbé fejlődhetik ki a serdülő leányban a szemérmesség, annál föltétlenebb a sülyedés és mentül sürűbb ama társadalmi réteg, melyben a női becsületnek magva nem is csirázhat, annál tömegesebben jelenik meg az élet piacán a női becsület mint árúczikk. Az árúczikk értékét pedig örök időktől fogva kínálat és kereslet szabályozza, mentül nagyobb a kínálat, annál inkább leszáll az érték, és mentül gyérebben akad az eladni szándékozó, annál inkább fölszáll.

Ez a kereskedelmi törvény azonban nemcsak ott érvényesül, hol a nő szolgálmányának egyénértéke a pénz, hanem ott is, hol a férfi szolgálmányának (protectiójának, sziveségének) egyénértéke a női becsület. Mert nemcsak az csökkent a női nem értékét, mentül gyakoribb a legtriviálisabb elárúsítás, hanem az is alászállítja a női nem erényességébe vetett közbizalmat, mentül gyakoribb a magasabb érdekekért, befolyásért, pártfogásért existentialis kérdésekért való erkölcsi önfeláldozás.

Ha pedig a nők táborában imponáló többségben lesznek azok, kik nemüknek exclusiv erkölcsé tekintetében az életben vesztesékké lettek, akkor e többség gondolkozása mindinkább uralni, befolyásolni fogja és soraiban meggyériteni a kisebbséget; ha pedig a férfiak táborában mindinkább többségben lesznek azok, kik becsmérően gondolkoznak a nőről és az erényességet inkább theoretikus fogalomnak mint gyakorlati valóságnak tekintik, akkor ez a többség uralni és befolyásolni fogja és megmásítani a kisebbség gondolkozását, mert a többség gondolkozásmódja és véleménye olyan forma természeti törvénynek van alávetve, mint a járvány: — ez

is ragadós. És a mily rohamossággal lesz uralkodóvá a gondolkozásban ez a most vázolt irányzat, mely a monogámiára alapított társadalom morálrendszerével hadilábon áll; oly mértékben fog szaporodni a nőtlen férfiak száma. — Utolsó népszámlálásunk alkalmával a nőtlen férfiak száma Budapesten 75 409 volt.

Sokkal igénytelenebb e cikkely, semhogy a teendőkkel foglalkozzék, semhogy a baj gyógyításának módzatait tárgyalgassa. Az ily igénytelen apró lámpa nem oszthatja el; elég, ha arra alkalmas, hogy a belőle kisugárzó világosság-nál fogva megláthatjuk — a nagy sötétséget. — Tisztelettel kérjük Magyarország kormányát, hogy e sötétség oszlatását ő vegye föl nagyszabású tervei közé.

Feszl Géza.

V.

A moral és a politika.

„A moral kiválóan komoly és igaz dolog“ mondja Renan. Iratai telvék az erkölcs magasztalásával. Ki tudná bizonyítani, hogy van Isten? Senki. De az öntudat megszólal és egy szebb világról, az igazság, a jóság, az erény világáról beszél, feltárja az eszmény világát. Hacsak a természet volna, méltán kérdezhetnők, hogy van-e szükség Istenre. „De mióta volt egy becsületes ember, be van bizonyítva az Isten léte.“ Az erkölcs jelenti ki nekünk, hogy van Isten, „az erkölcs föltételezi, hogy az ember nem egy napi lény“, az erkölcs nem függ semmiféle bölcsészeti és vallási rendszertől, az élettapasztalás, az egyén és az emberiség tapasztalása tanúsítja ezt. „A történet bizonyítja azt az igazságot, hogy érzékfölötti ösztön van az emberi természetben, mely fensőbb cél felé hajt bennünket. Az emberiség haladását nem fejthetni meg azon föltevessel, hogy az ember csak véges lény, hogy az erény az egoismus számítása, a vallás csak chimaera“. Tudjuk, hogy Kant a moral kimagyarázása és megmentése végett az *a priori* érveléshez, az erkölcsi öntudathoz folyamodott; Renannak, mint erősebb realistának, elég a történelem. Az ember transcendens természetének élő bizonyítékai a szentek, a fenkölt szellemek, ők teszik szükségessé a halhatatlanságot, ellenállhatatlanul megczáfolják a skepticismust. Mint mystikus realista, Renan a kötelességben a belső életet látja. Az egész világ, s benne mi emberek az Istenhez közeledünk, feléje törekszünk. E törekvésünk nemesít meg, ez magasztosít fel, teszi szebbé, becsebbé az életet. Mily megható, mily megragadó egy